

SPECIFIČNOSTI POUČEVANJA GEOGRAFIJE V SREDNJI ŠOLI ZA ODRASLE

Dejan Kac*

Povzetek:

Članek pojasnjuje specifičnosti poučevanja geografije v srednji šoli za odrasle. V uvodu je opredeljena populacija ljudi, ki je vključena v to obliko izobraževanja. Sledijo zakonske podlage, ki so osnova izobraževanju andragoške stroke, ter učni načrti, ki so prilagojeni izobraževanju odraslih. Poudarjene so razlike v pristopu, dojemanju stvari in motivaciji pri poučevanju geografije v srednji šoli za odrasle.

Ključne besede: odrasli, geografija, srednja šola, poučevanje, pristopi, specifičnosti

SPECIFICITIES OF GEOGRAPHY TEACHING IN ADULT CLASSES AT SECONDARY LEVEL

Abstract:

In the article the specificities of geography teaching in adult classes at secondary level are explained. In the introductory part the type of population that is included in adult education is defined. Then the legal basis is dealt with; it is the basis of adult education, together with curricula, which are adapted for the need of adult learners. The difference in the approach, the degree of understanding the learning matter, and motivation, when teaching geography in adult classes at secondary level is explained.

Key words: adults, geography, secondary school, teaching, approaches, specificities

Uvod

Namen članka je predstaviti specifične značilnosti izobraževanja odraslih in poudariti razlike med poučevanjem geografije v srednji šoli in v srednji šoli za odrasle.

Geografija kot splošnoizobraževalni predmet sodi med stroke, ki najbolj širijo obzorje posameznika, a kljub temu nima položaja »nacionalnega predmeta«. Tak status geografije kot šolskega predmeta se je v zadnjih desetletjih postopoma izgubil. Prav tako se je zmanjšal delež geografije v predmetniku štiriletnih srednješolskih programov.

A kljub temu je »geografsko znanje sestavni del temeljne izobrazbe, saj vsebuje vedenje o domovini in o svetu ter o varovanju okolja in o smotr-

* Dejan Kac je prof. geografije in zgodovine, zaposlen v Univerzitetni knjižnici Maribor.
dejankac@gmail.com

nem gospodarjenju z njim. Pomaga pridobiti znanje, sposobnosti in spretnosti, s katerimi se učeči lahko orientirajo in razumejo ožje in širše življenjsko okolje da bi to okolje znali pravilno vrednotiti in spoštovati.«¹

Znanje geografije v najširšem pomenu je dobra podlaga za vseživljenjsko učenje in nadaljnje šolanje na vseh vrstah in stopnjah šol ter v vseh starostnih obdobjih. Potovanja in obvladovanje vse širšega prostora je človekova stalna potreba, zato ni naključje, da je geografija eden izmed najbolj priljubljenih predmetov od osnovne šole do tretje univerze.²

Pri primerjavi poučevanja geografije v redni srednji šoli in v srednji šoli za odrasle je treba pojasniti razlike znotraj populacije, ki je vključena v omenjeni obliki izobraževanja. Govorimo o populaciji mladostnikov (od 15–18 leta starosti) in populaciji odraslih. Pri nekaterih šolajočih je bilo izobraževanje prekinjeno iz najrazličnejših vzrokov. In ta populacija se prištevava k odraslim. S seboj prinašajo izkušnje iz problematičnih življenjskih okolij in okoliščine, ki so povzročile te prekinitve.

Pojem odraslosti se v tem primeru povezuje s socialnim statusom in ne s kronološko starostjo. Šolanje se lahko konča pri nekom že pri 15. letu starosti, pri drugih pa mnogo pozneje. Zato je andragoška veda danes zaradi vse večje izločenosti mladih iz sistema rednega izobraževanja postavljena pred zadrego, kako opredeliti mlade, ki so zaradi kakršnih koli razlogov izstopili iz rednega sistema šolanja. Tako med odrasle uvrščamo vse tiste, ki so iz kakršnegakoli razloga predčasno izstopili iz sistema rednega šolanja in prevzeli nove socialne vloge. Čas, ki je pretekel od rednega šolanja, je od enega leta do najpogosteje več let. V posameznem letniku so lahko razlike v starosti 15 let in več. V Sloveniji se vsako leto v kategorijo mlajši odrasli uvršča 30 odstotkov mlade generacije. Prehod med pedagoškim in andragoškim procesom je zelo individualen. Prag sveta odraslosti posameznik prestopi takrat, ko prevzame nove družbene vloge, na katere ga vežejo drugačne odgovornosti in pričakovanja kot na vlogo učenca.³

Zakonske podlage poučevanja geografije v srednji strokovni šoli in v šoli za odrasle

Izobraževanje odraslih po tem zakonu obsega izobraževanje, izpopolnjevanje, usposabljanje in učenje oseb, ki so izpolnile osnovnošolsko obveznost in si želijo pridobiti, posodobiti, razširiti in poglobiti znanje, pa pri tem izobraževanju nimajo statusa učenca, dijaka ali študenta.⁴

Med načela izobraževanja odraslih, ki daje javno veljavno izobrazbo, sodi doseganje enakih standardov kot v izobraževanju mladine. V izobraževanju po javno veljavnih izobraževalnih programih za odrasle se lahko vključijo odrasli, ki izpolnjujejo pogoje glede predhodne izobrazbe ali posebnih psihofizičnih sposobnosti, predpisanih za vključitev.

1 Program šole za odrasle, 2003.

2 Umek, 2005, str. 123.

3 Brečko, 1998, str. 44.

4 Zakon o izobraževanju odraslih, 2006.

Namesto izobraževanja odraslih se vse bolj uveljavlja izraz izredno izobraževanje.⁵ Organizacija izrednega izobraževanja je opredeljena tudi v 63. členu Zakona o poklicnem in strokovnem izobraževanju.

Izobraževalni programi poklicnega in strokovnega izobraževanja se izvajajo kot izredno izobraževanje tako, da se zagotavlja enak standard znanja kot v rednem izobraževanju, prilagodi pa se organizacija, časovna razporeditev izobraževanja, preverjanje in ocenjevanje ter napredovanje.

Pri zaključnem izpitu se uporabljajo isti izpitni katalogi, pri poklicni maturi pa isti predmetni izpitni katalogi kot pri rednem izobraževanju.⁶

Učni načrti za strokovne šole, v večini primerov 60–70 (ali do 140) ur v programu, so do leta 1981 temeljili na gospodarski geografiji. Takrat so se poenotili s preostalimi srednješolskimi, ki so imeli 70 ur obče geografije. Po letu 1991 so učni načrti mešanica obče, regionalne in problemske geografije, s poudarki na temah, ki upoštevajo tudi bodoči dijakov poklic.

Po predlogu učnega načrta za srednje strokovno in srednje tehniško-poklicno izobraževanje Zavoda Republike Slovenije za šolstvo je geografiji namenjeno 68 ur.

Učni načrt predvideva razdelitev učnih ciljev v okviru 68 ur na 4 sklope. Minimalno 18 ur je namenjeno sklopu Človek in pokrajina, 10 ur sklopu Pokrajinska pestrost Slovenije, Sloveniji v Evropi in svetu 7 ur, sklopu Sodobni svet in geografski procesi v njem pa je namenjeno 20 ur.

Učnega načrta za Srednje strokovno in srednje tehniško-poklicno izobraževanje, v katerem je geografiji namenjeno 68 ur, ne moremo neposredno prenesti in izvajati v srednji šoli za odrasle. Treba ga je prilagoditi, ker imamo za izobraževanje namenjenih približno za četrtno manjše število ur. Ker je hkrati močna raznolikost učnih skupin in posameznikov, je treba izvajati individualizacijo, diferenciacijo in upoštevati predznanje odraslih.

Posebnosti v pristopu, dojetju stvari in motivaciji pri poučevanju geografije v srednji šoli za odrasle

Pristopi – principi, ki so značilni le za učenje in izobraževanje odraslih

- a) Princip permanentnosti, ki ga lahko danes nadomestimo z izrazom vseživljenjskosti.

Primer: Z udeleženci se lotevamo, če je mogoče, aktualnih okoljskih in drugih primerov, s pomočjo študije primerov – npr. udeleženci analizirajo probleme, s katerimi se srečujejo ljudje, ki živijo ob rekah Panonske nižine.

- b) Rezultat funkcionalnosti; rezultat učenja mora bit uporaben.

Primer: Udeleženci spoznajo, da nam geografsko znanje pomaga urediti okolico doma ali vrta. Upoštevamo geografske dejavnike: sestavo tal, prepustnost tal, naklon in ekspozicijo, podnebne razmere ...

- c) Princip demokratičnosti in prostovoljnosti; odrasli se prostovoljno učijo, nihče jih v to ne sili, učijo se iz notranje potrebe, otroci pa so z zakonom prisiljeni obiskovati šolo. Kljub temu je danes notranja potreba

⁵ V tujini tudi pojem izobraževanje druge življenjske možnosti.

⁶ Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju, str. 8495.

pogosto povezana z zahtevami delovne organizacije, s pritiski okolja ali z željo po znanju.

- d) Princip raznovrstnosti in dinamičnosti – odrasli se zanimajo za veliko področij, njihov interes in pozornost se seli, ponavadi glede na dejavnosti, ki jih trenutno opravljajo;
Primer: V programu gostinsko-turistični tehnik je povečano zanimanje za turistična potovanja in posredno večja motivacija udeležencev za delo z zemljevidom.
- e) Princip integriranosti – transfer med posameznimi področji vedenja jim omogočajo predvsem številne izkušnje.
Primer: Delovne izkušnje, ki so si jih pridobili udeleženci programa turistični tehnik, omogočajo boljše spoznavanje gastronomsko-turističnih terminov.
- f) Princip aktivne udeležbe – odrasli želijo aktivno sodelovati v učnem procesu in sproti preverjati naučeno.
 Pogoj za usvajanje in ponavljanje geografskih pojmov je redna uporaba zemljevidov. Delo z zemljevidi je treba uvajati sistematično in postopoma. Nekateri so se z uporabo zemljevidov srečali že pri opravljanju poklica.
 Pri mladostniku se izkušnje v prostoru v osnovnošolskem, srednješolskem in tudi kasnejšem obdobju stalno in hitro povečujejo, saj se širi njegov prostor bivanja in delovanja. Ob tem spoznava vse širši krog različnih ljudi, ki pripomorejo k širjenju novega znanja o družbi in stanju v njej. Za odraslo dobo je značilno množenje prostorskih in zgodovinskih izkušenj. *Primer: Obravnavanje ekoloških katastrof v preteklosti; primer Černobila in posledice.*

Med različnimi starostnimi skupinami obstajajo razlike v mišljenju. V odrasli dobi se razvijajo nove kapacitete, ki omogočajo posamezniku povezovali abstrakcije na vedno bolj kompleksne načine. Te kapacitete naj bi se razvijale skozi 4 zaporedne stopnje:

1. stopnja posameznih abstrakcij (starost 10–12 let)
2. stopnja povezav med abstrakcijami (v starosti 14 do 15 let)
3. stopnja abstraktnih sistemov (v starosti 19 do 21 let)
4. stopnja principov, ki integrirajo abstraktne sisteme (v starosti 24 do 26 let)

Za dober dosežek pa so nujne praktične veščine, znano področje in podpora v okolju.⁷

Pri definiranju razlik učnega procesa odraslih in mladine je treba opozoriti na dejstvo, da se s prihodom otroka v šolo učni proces zelo spremeni. Iz najnaravnejše oblike učenja, to je učenje v obliki pogovora, kjer je zagotovljena dvosmerna komunikacija, preide v šolsko učenje, ki temelji predvsem na enosmerni komunikaciji. Takšna oblika učenja ima zelo škodljive motivacijske posledice. Vedoželjnost strmo upada. Posledice dolgoletne šolske prakse so opazne tudi pri odraslih. Le s težavo se znebijo neugodnega občutka, ki jim ga je privzgojila šola.

⁷ Bakračević Vukman K., 2000, Razvoj mišljenja v odrasli dobi, str. 13.

Razlike v poučevanju kot posledica raznolikosti posameznih skupin odraslih ter specifični učni postopki pri poučevanju

Geografija v štiriletnih srednjih šolah je enoletni predmet v obsegu 70 ur s poudarkom na obči geografiji in primeru geografskih dogajanj v Sloveniji. V izrednem izobraževanju se obseg ur, namenjenim geografiji, skrči na polovico oz. četrtno. Zato je treba izdvojiti temeljna znanja, ki jih morajo usvojiti udeleženci izobraževanja. Ta geografska znanja se razlikujejo od znanj, ki naj bi jih usvojili dijaki srednjih šol, predvsem v izboru učnih snovi. Pri poučevanju odraslih je treba načrtovati problemski pouk, v katerem naj bi udeleženci ugotavljali, preučevali in sami nakazovali reševanje problemov.

Glede na redno srednjo šolo se skupine odraslih razlikujejo po tem, da so starostne razlike med odraslimi znotraj posameznega letnika tudi po 15 let in več. Mnogi med njimi so že bili vključeni v različne programe šolanja in imajo več ali manj izkušenj z učenjem geografije.

Pri načrtovanju pouka geografije za odrasle je torej pomembno, da ugotovimo njihovo geografsko predznanje. Po ugotovitvi geografskega predznanja udeležencev je pomembno, da stopa v ospredje predvsem razumevanje in poglobljanje snovi, pri čemer je razumevanje treba dosežati predvsem z navezavo z življenjskimi izkušnjami udeležencev. *Primer: obravnavanje onesnaževanja okolja; ob tem razmišljamo o ločevanju odpadkov v posameznih gospodinjstvih ter poskušamo najti rešitve tudi za preostale okoljske probleme.*

Sklep

Učitelj geografije pri izobraževanju odraslih zaradi premajhnega števila učnih ur pogosto uporabi frontalne učne oblike in se odloča samo za izbor konkretnih učnih ciljev.

Primer: Operativni cilji iz učnega načrta:

- z izbranimi primeri ugotoviti, da se pokrajina spreminja po naravni poti in zaradi delovanja človeka;
- spoznati, da se pokrajina spreminja in kako se spreminja zaradi specifične človekove dejavnosti
- predvideti negativne posledice nepremišljenih posegov človeka v okolje s posebnim poudarkom na posledicah specifične človekove dejavnosti
- na konkretnih primerih ugotoviti oblike in območja ogrožanja okolja v Sloveniji in svetu; z izbranimi primeri opisati in razložiti glavne oblike naravnih nesreč ter njihov vpliv na pokrajino in na prebivalstvo

Pomembno je, da udeleženci spoznajo, da se posamezna tematska področja ne obravnavajo ločeno, ampak v medsebojni soodvisnosti. *Primer: posamezne sestavine določenih tematskih področij povezujejo naravno-geografske in družbenogeografske vidike.*

Ob tem so nam v pomoč pristopi, ki so značilni za učenje in izobraževanje odraslih ter jih je pri poučevanju geografije koristno poznati in uporabiti.

Viri in literatura

1. Umek, M., 2005, Zakaj pouk geografije? Slovenska šolska geografija s pogledom v prihodnost. Ljubljana, DZS.
2. Brečko, D., 1998: Kako se odrasli spreminjamo?: socialna komunikacija in osebni razvoj. Radovljica, Didakta.

3. Lipovšek, Igor, 2009, Opisovalna, razlagalna ali raziskovalna geografija v šoli [Elektronski vir]: Pomurje, Ljubljana, Zveza geografov Slovenije, Murska Sobotna, Društvo geografov Pomurja.
4. Kunaver, Jurij 2005, Novejša mednarodna priznanja za sodoben pouk geografije, posebej o Mednarodni listini o geografski vzgoji in izobraževanju. Slovenska šolska geografija s pogledom v prihodnost, Ljubljana, DZS.
5. Bakračević Vukman K., 2000, Razvoj mišljenja v odrasli dobi.
6. Resnik Planinc T., 2005, Didaktična analiza geografskih učnih vsebin v slovenski šolski geografiji. Slovenska šolska geografija s pogledom v prihodnost, Ljubljana, DZS.
7. http://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/bbb/unterricht/rahmenlehrplaene_und_curriculare_materialien/zweiter_bildungsweg/rahmenlehrplaene/Verbindliche_curriculare_Vorgaben/pdf/Geografie_Schluss.pdf. 1. 9. 2010
8. <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=6&pID=10&rID=128>.